FAKİR BAYKURT'UN YILANLARIN ÖCÜ VE TIRPAN ROMANLARINDA FEODALİZMDEN KAPİTALİZME EVRİLME SÜRECİ¹

Fatih Şükrü KOÇAR²

Taner NAMLI³

Özet

Toplumların iktisadi evrimini inceleme sürecinde edebiyatın da önemli bir yeri olduğu fikri, bu çalışmanın temel argümanlarından birini oluşturmaktadır. Disiplinler arası çalışmaların önem kazandığı göz önünde bulundurulduğunda bu makalenin literatüre katkı sağlaması düşünülmektedir. İktisadi zihniyetlerdeki değişimin edebî eserlerdeki karşılıklarını gözlemleme imkânı bulduğumuz bu çalışmada, sınıflı bir toplum olan feodalizmden daha yeni bir sınıflı toplum olan kapitalizme geçiş süreci ve bu sürecin etkileri incelenmektedir. Anadolu köylüsünün kapitalistleşen iktisadi zihinlerindeki değişim süreci, Fakir Baykurt'un *Tırpan* ve *Yılanların Öcü* romanları üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle feodalizm ve kapitalizm üretim tarzlarından kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra *Tırpan* ve *Yılanların Öcü* romanlarındaki bulgular tespit edilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fakir Baykurt, Yılanların Öcü, Tırpan, Feodalizm, Kapitalizm, İktisat.

THE PROCESS OF EVOLUTION FROM FEUDALISM TO CAPITALISM IN FAKİR BAYKURT'S NOVELS YILANLARIN ÖCÜ AND TIRPAN

Abstract

The idea that literature also has an important place in the process of studying the economic evolution of societies is one of the main arguments of this study. Given the importance of interdisciplinary studies, this paper is considered to have contributed to the literature. In this study, where we have the opportunity to observed analogues of the change in economic mentality in literary works, the process of transition from feudalism, from a class society to capitalism, to a newer class society and the effects of this process were examined. The process of change in the capitalized economic mind of the Anatolian peasant was examined by Fakir Baykurt's novels *Tırpan* and “Yılanların Öcü”. In this context, feudalism and capitalism are briefly mentioned in their style of production. Later, the findings in the novels *Tırpan* and *Yılanların Öcü* were identified and evaluated.

KeyWords: Fakir Baykurt, Yılanların Öcü, Tırpan, Feudalism, Capitalism, Economics.

¹Bu makale yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD,
e-posta: fskocar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7254-0765

³Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD,
e-posta: taner.namli@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0329-609X

GİRİŞ

Toplumların iktisadi gelişim ve değişim evrelerinde disiplinler arası çalışmaların etkisi giderek önem kazanmaktadır. Özellikle bilimlerin dallara ayrılması ile uzmanlaşma artmıştır. Fakat bu uzmanlaşma, alanların sınırları dâhilinde ilerlemektedir. Bu nedenle araştırma sınırlarını genişletmek isteyen ve toplumlara dair her türlü bilgiyi arayan sosyal bilimler disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde sosyal bilimlerin ivme kazanması, disiplinler arası çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Edebiyat, bu disiplinler arası çalışmalarda başat konumda olarak toplumların yaşantısı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Yazarlar bazen ideal dünyanın sırlarını paylaşırken bazen de toplumsal eleştirilerde bulunmaktadır. Örneğin Namı'nın (2019: 190), *“edebî eserin yazarı, kasıtlı ya da kasıtsız, eserin bünyesine sindirdiği eleştirel fikrini salt kaba gerçeklikle verebileceği gibi estetize ederek de sunabilir”* ifadesi bu iddiayı doğrulamaktadır. Bu estetize edilmiş *“romanın edebî bir metin olmasının yanı sıra sosyal eleştiri boyutunun eserin bünyesinde barınıyor olması araştırmacılar için oldukça önemlidir”* (Güler, 2018: 97). Buna bağlı olarak edebî eserlerin toplumsal hayata dair eleştiriler ve iktisadi tasvirler barındırması bu önemi arttırmaktadır. İktisadi açıdan bu eleştiriler ve tasvirler, incelenmeye değer önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu nedenle iktisadi hayatta yaşanan gelişmeler ve onun edebî eserlere yansması konusu bu çalışmanın temel amacıdır.

Çalışmada ilk bölümde sırasıyla feodalizm, kapitalizm kavramları açıklanacak ve feodaliteden kapitalist üretim tarzına geçiş süreci anlatılacaktır. Ardından incelenen romanlar içerisinde bulunan feodal ve kapitalist bulgular incelenecektir. Son olarak tüm bulgular özetlenecek ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. FEODALİZM

Feodalizm, toprağı olmayan köylülerin ürettikleri ürünlerin bir kısmının toprak sahipleri tarafından el konulduğu döneme denk gelmektedir (Fülberth, 2008: 86). Osmanlı'da tam anlamıyla bir Avrupa feodalizmi yaşanmamıştır. Fakat feodalizme has birtakım özellikler görülmektedir. Bu benzer sisteme Asya Tipi Üretim Tarzı (Atüt) adı verilmiştir. Marx buradaki mülkiyet ilişkilerinden bahsederken burada özel mülkiyetin yokluğundan bahsetmektedir. Engels ise bu mülkiyet ilişkisini açıklarken, doğudaki toprak mülkiyetinin yokluğunu Asya'nın çöllerine kadar uzanan alanın yapay sulamaya ihtiyaç duymasına bağlamaktadır (Marx ve Engels, 2009: 152). Atüt ile feodalizm arasında bu noktada farklılıklar vardır. Bu nedenle çalışmada feodal düzen, kapitalizmden önceki dönem olarak incelenmektedir. Çünkü feodal sistem her yerde aynı anda yaşanmamıştır. Fakat *“şu ya da bu özelliği ile hemen hemen bütün ülkelerde yaşan”*mıştır (Nikitin, 2005: 36). Tarım, feodal üretim tarzının ekonomik yönünü belirlemektedir. Tarıma dayalı olan bu sistemde toprak mülkiyeti senyörlerin elinde bulunmaktadır. Toprağı işleme görevini ise serf adı verilen köylüler veya kişiler yapmaktadır. Ticari faaliyetlerin gelişmediği bu dönemde artık ürün, feodal topluluğun kendi içerisinde tüketilmektedir. Bu sebeple kâr elde etme bilinci henüz bu toplumda görülmemektedir.

Feodalizm, kölecî toplumdan sonra gelen üretim tarzının adıdır. Ekonomik bir nizama dayanan feodalizm; *“feodal beyin toprak ve arazi üzerindeki mülkiyeti ve feodal beyin*

üreticiler, serfler üzerindeki kısıtlı mülkiyeti temelinde bağımlı köylülerin sömürülmesi yoluyla artı-ürüne feodal beyler tarafından asalak tüketimleri için el konulması” (Politik Ekonomi, 1996: 65-66) olarak tanımlanabilir. Feodalizmde şehirler üretim merkezi değil; toplumun aylakça tüketim yapacağı yerlerdir. Üretim daha çok köylerde ve beylerin elindedir. Şehirdeki üretimi ise loncalar düzenlemiştir. Fakat günümüzdeki gibi kâr yapma amaçları teşvik edilmemiş ve rekabet ortamı oluşmamıştır. Üretim metotları ve ücretler önceden loncalar tarafından belirlenmiş birtakım kuralları barındırmaktadır (Heilbroner, 1970: 42-43). Bu kurallar uzmanlaşma ve sermaye birikimini kısmen engellemektedir.

Feodal toplumda üretim ilişkisini serf ve derebeyi oluşturmaktadır. S erf, köle değildir. Egemenlik hakları feodal beye bağlı olmasına rağmen bu haklar sınırlıdır. Serflerin toprak mülkiyetleri yoktur. Yaşamlarını idame ettirmek için feodal beyin mülklerinde çalışır. S erf bu noktada köleden farklıdır. Çünkü serfin üzerindeki sınırlı mülkiyet, egemenlik hakkı serfin kendi iktisadını oluşturmaya zemin hazırlamaktadır. (Nikitin, 2005: 37-38). Feodal bey, serfleri angarya işlerde kullanmaktadır. S erf belirli bir toprağı beyin adına işlemektedir. Dolaysız üretici olarak adlandırılan serfler feodal beylerin emirleri altındadır. Üretim sürecinde ürünlerin büyük bir kısmını alan feodal beyin her türlü işlerinde ona hizmet etmektedir. Beyler tarım topraklarının yanında köyler, hatta bazı şehirlerde bile etkili olmuşlardır. Dolaysız üretici olarak tanımlanan serflerin ve beylerin etkin rol oynadığı bu dönemde, temel üretim biçimi olarak angarya ekonomisi ve faiz ekonomisi gösterilebilir. Her iki durumda da beyler, serfler üzerinde egemenlik hakkı iddia etmektedir. Toprağın tek sahibinin bey olduğu bu dönemde, bütün tarımsal faaliyetler serflerin emeğı ile yürütölmektedir. *“Serfin emek-zamanı iki bölümden oluşuyordu. Gerekli emek-zamanı ve ek emek-zamanı. Gerekli emek-zamanı içinde, köylü kendisinin ve ailesinin yaşamasını sağlamak için gerekli olanı üretirdi. Ek emek-zamanında ise, köylünün yarattığı artı-ürüne, senyör toprak rantı biçiminde sahip çıkardı (angarya, aynî vergi, para). Köylülerin bu sömürü biçimi bütün halklarda, feodalizmin başlıca niteliğini oluşturur* (Nikitin, 2005: 38). Bu şekilde artı ürün elde eden serfler faiz, mülkiyet kirası veya geçimini bu ürünler ile sağlamaktadır. Aynı zamanda bu ürünler toprak sahibi yani bey ile paylaşılmaktadır (Aydemir ve Genç, 2011: 231-232). Beyin ve serflerinin tüm geçimini bu artık ürün sağlamaktadır.

Bu iki ekonomik üretimden angarya ekonomisinde toprak, bey toprağı ve köylü toprağı diye iki bölüme ayrılır. Köylü bu iki toprak payını aynı anda üretime sokar. Her ikisinde de artı ürün elde eder. Köylüler emekleri ile bu toprakları işler ve yeniden üretim için gerekli ürünleri elde ederler. *“Angaryanın (tıpkı köle emeğinde olduğu gibi) ücretli emek ile ortak yanı öncekinin emekle ödenmesidir, ürün ile değil, para ile hiç değil”* (Marx ve Engels, 2009: 228). Dahası her iki toprağın işletmesinde de köylüler beyin angarya işlerini de yaparlar. Bu hakkın sebebi *“senyörün (derebeyin) toprak üzerindeki mülkiyet hakkı ile serf üzerindeki sınırlı mülkiyet hakkında yatar”* (Nikitin, 2005: 37). Faiz ekonomisinde ise bütün toprak köylülere dağıtılmaktadır. Üretilen artı ürünün bir kısmı faiz olarak beye verilir. Geri kalan kısım ise ailenin geçimi ve tarımsal üretimin yeniden üretimi için kullanılır (Aydemir ve Genç, 2011: 232). Buna bağılı olarak faiz ve geçimi için elde ettiği ürünün birikimi sağlanmamaktadır.

Feodalizmin toplumsal yapısını toprağı olmayan köylüler, serfler ve toprak sahibi beyler (soylular) oluşturmaktadır. Bu ilişki toprak mülkiyet (toprak ağalığı) üzerine kuruludur. Bu bağımlılık ilişkisini Fülberth şu şekilde belirtmiştir (2008: 90):

1. Serf ilişkisi: S erf ilişkisinde köylüler feodal beyin egemenliği altında her türlü angarya işi görür, artık ürün sağlar. Köleci toplumdan farkı mal olarak görülmemeleri ve alınıp satılamaz olmalarıdır. Satma işlemi sadece toprak ile beraber olabilmektedir.
2. Diğer bağımlılık ilişkisi ise bey topraklarını köylülere kiraya verip artık üründen pay alır. Ortakçılık işletme biçimi bu sınıfta değerlendirilmektedir. Bu ilişki sözleşme özgürlüğünün de temelidir. Bu şekilde beyler üretimi arttırmayı planlamaktadır.

Feodal beylerde silah bulundurma yetkisi bulunmaktadır. Bu silahlanma feodal beylerin köylüleri angarya işlerde çalıştırmayı silah yoluyla yapmaya yönlendirmektedir. Feodal beyler köylüleri sık sık dövmektedir. “*Lenin, serfliğe dayalı bağımlılığı ‘serf köleliği’ olarak adlandır*”maktadır (“Politik Ekonomi”, 1996: 73). Ekonomik yaptırımın yerine bu tarz despot tutumlar sebebiyle batıdaki köylülerin doğudaki soylulara hizmet için kaçmalarına neden olur. Çünkü doğuda köylülere toprak dağıtılmış ve bu şekilde toprak ağalığı sistemi yayılmaya başlamıştır. Bu şekilde serflik ilişkisi yeni bir bağımlılık ilişkisi olan marabalığa dönüşmüştür (Fülberth, 2008: 87-92). Marabalığın serflerle birçok ortak yönü bulunmaktadır.

2. KAPİTALİZM

Kapitalizm; pazar ekonomisi, serbest teşebbüs ekonomisi, kapitalist üretim tarzı, piyasa ekonomisi gibi isimler de almaktadır (Yılmaz, 2004: 5). Buna bağlı olarak her dönemde kapitalizmi tanımlamak için çeşitli teoriler üretmişlerdir. Klasik iktisat⁴homoeconomicus insan modeli ile kapitalizmi açıklarken, Marx, toplumsal ilişkileri temel alan çıkarı hedef alan bir kapitalizm modeli ortaya koymuştur. Weber, bu süreci psikolojik sonuçlara dayandırmış, Sombart ise psikolojik sonuçların yanında tarihsel olguları da kapitalizmi tanımlamak için kullanmıştır (Gençoğlu, 2012: 62). Heilbroner, piyasa toplumuna dönüşmeyi kâr olgusunun yerleşmesi, paranın günlük mübadelelerde artması ve arz-talep ilişkisine bağlamıştır (Heilbroner, 1970: 43). Lenin’in kapitalizm tanımı şöyledir: “Halk yığını hiçbir şeye, ya da kendi malı olarak hemen hemen hiçbir şeye sahip olmadığı halde ve bundan ötürü de işçi olarak tutulmaya zorlanırken, toprağın sahiplerine ve kapitalistlere ait olduğu bir toplum örgütlenmesine kapitalizm adı verilir” (Nikitin, 2005: 69). Bu görüşlerin dışında Dobb, kapitalizm “*üretimin yapıldığı araç ve aletlerin, yapı ve hammaddelerin, başka bir deyişle sermayenin, ağırlıklı olarak özel ya da kişisel mülkiyette olması*” (Dobb, 1990: 12) görüşünü savunmuştur. Özel teşebbüs olarak da anılan kapitalizm, ortaklık ilişkilerinde de bu tanımı kullanmaktadır. Benzer biçimde Brenner, kapitalizmin özelliği, “*emekçinin emek gücünü satması ve üretim araçlarının özel mülkiyette olmasıdır*” (Yayla, 2019: 113) şeklinde açıklar. Marx ise “*üretim araçlarının toplumda ayrı bir sınıf oluşturan kapitalistlerin elinde bulunduğu bir üretim tarzı olarak tanımlamıştır*” (Dobb, 1990: 12). Kapitalist üretimde işçiler bireysel özgürlükten yararlanmaktadırlar. Fakat tamamen özgür olmalarına rağmen üretim araçlarından

⁴Adam Smith’in 1776 yılında yazdığı “Ulusların Zenginliği” kitabından yola çıkarak yazdığı ilk modern iktisadi görüşleri ile modern iktisadın başlangıcı olan iktisadi düşünce.

yoksundurlar. Bu nedenle kapitalist işletmelerde çalışmak zorundadırlar (Nikitin, 2005: 69). Dahası bu zorunluluk işçi ücretlerinde keyfi ödemelere ve tavırlara neden olabilmektedir.

Nikitin, kapitalizmin ortaya çıkmasını iki koşula bağlar. Bunlardan ilki bireysel özgürlükleri olan fakat üretim araçlarından yoksun emeğini satmak zorunda olan insanların varlığı, diğeri ise önemli miktarda sermaye ve üretim araçlarının birilerinin elinde toplanmasıdır (Nikitin, 2005: 70). Marx, kapitalist üretim güçlerinin varlığını artık ürüne dayandırır. Buna bağlı olarak Marx'ın bahsettiği sınıf mücadelesinin temelini oluşturan artık ürüne sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde iki sınıfa ayrılabilir. Marx kapitalizmin varlığını da dört temel dinamiğe indirgemıştır. Bunlar üretimin piyasalarda satılmak amacıyla yapılması yani meta üretimi, özel mülkiyetin varlığı, emeğin metalaşması ve iktisadi karar birimlerinin rasyonel davranışları (Güler Aydın, 2008: 9).

2.1. Meta Üretimi

Kapitalist düzende küçük bir nesneden, çok büyük mülklere, emekten, bilgiye kadar her şey satılır ve meta halini alır. Toplumsal ilişkileri metalar belirler. *“Kişisel üretime değil de, satışa, pazarda değişime ayrılan ürünlerin üretimine meta üretimi denmiştir”* (Nikitin, 2005: 43). Diğer bir tanım ise *“her hangi bir insani gereksinimi gideren ve ikincisi, kendi gereksinimi için değil, değişim için üretilen bir nesnedir”* (Politik Ekonomi, 1996: 98). İlkel toplumlardan günümüze kadar her toplum meta üretmiştir. Fakat günümüz toplumlarında farklı olarak eskiden toplum aynı ekonomik birimlerin üretiminden ibaretken günümüzde çok farklı ekonomik birimler tüketimleri karşılama amacıyla artı ürün üretimine geçmişlerdir. Kapitalizmin emek gücü dâhil her şeyi metalaştırması, meta üretimini evrensel boyutlara ulaştırmıştır. İnsanlar arasındaki ilişkiyi de buna bağlı olarak meta ilişkisi şekline getirmiştir. Kapitalist sermayedarın işçiyi sömürebilmesi için emek gücünden bir meta gibi faydalanması gerekir ve emek gücüne karşılık işçinin ihtiyacı olan metaları almasını sağlayan belirli bir miktarda ücret öder (Nikitin, 2005: 43-44). Bu şekilde ihtiyaçların ve üretimin meta olduğu, emeğin metalaştığı bir meta ilişkisi toplumsal yapıyla bütünleşmiş olur.

Basit meta, feodal dönemin sonlarına doğru ortaya çıkmış olan üretim şeklidir. Basit meta üretimini yapan köylü veya zanaatçı üretim araçlarına sahiptir. Dahası üretim araçlarının özel mülkiyet şeklinde bulunması da yine kapitalist toplumun özelliklerindendir. Bu sebeple kapitaliste benzemektedir. Fakat basit meta üreticisi üretimini kişisel emeği üzerine kurmuştur. Bu sebeple de proleter (işçi) ile yakınlaşır. İşçi sınıfı ile köylü arasındaki ittifak anlayışı buradan gelir. Emek gücünün metalaşması her iki sınıfı da temsil etmektedir. Öte yandan kapitalist üretici ise üretim içerisinde bulunmaz gerekli emeği para ile satın alır (Nikitin, 2005: 46). *“Para, diğer bütün metaların eşdeğeri olarak işlev gören bir metadır, toplumsal emeği cisimleştirmekte ve meta üreticilerinin üretim ilişkilerini ifade etmektedir”* (Politik Ekonomi, 1996: 105). Bu nedenle meta üretiminin yaygın olduğu gelişmiş piyasalarda para; *“değerlerin ölçüsü, dolaşım aracı, birikim aracı, ödeme aracı ve dünya parası olarak hizmet görür”* (Politik Ekonomi, 1996: 106). Dolayısıyla para ile yapılan alışverişler genelde meta talebini karşılamaya yöneliktir.

2.2. Özel Mülkiyet

Özel mülkiyet kavramı kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinde de mevcuttur. Fakat eski mülkiyet kavramı hukuk tarafından güvence altında değildir. Kralın isteğine bağlı olarak mülkiyet üzerindeki hak kaybedilip, kazanılabilmektedir (Rand, 2004: 7). Sanayi toplumunun üretim ilişkilerinin temeli ise üretim araçları üzerindeki mülkiyete dayanmaktadır. Kapitalist üretim tarzında proletaryanın sömürülmesi özel mülkiyet kavramına bağlıdır. Kapitalist toplumlarda mülkiyet sahipleri ham madde, üretim araç ve gereçlerinin nasıl kullanılacağına dair söz hakkına sahiptirler. Üretimin şeklini mülkiyet sahipleri belirlemektedir (Güler Aydın, 2008: 10). Bu nedenle girişim özgürlüğü ve rekabet gibi unsurların varlığı ile yakından ilişkilidir. Girişim özgürlüğü ile birey istediği eylemi yapma özgürlüğüne sahiptir. Piyasayı ayakta tutan bu özgür ortamda rekabetin devreye girmesi ile daha dinamik bir hal alır. Müteşebbisin kârını maksimum düzeye çıkarma isteği rasyonel olan bireyi sözleşme özgürlüğü ile serbest bırakmıştır. Günümüzde çokça kullanılan girişimciliğin temel dayanağıdır. Özel mülkiyet ile sözleşme özgürlüğü dirsek temas halindedirler. Bireyin özgür olduğu piyasa ortamında dilediğini alıp, satma, pazarlık yapma özgürlüğü vardır. Çünkü dünyada sınırsız sayıda kaynak yoktur. Bu kaynaklar birileri tarafından mülk edinilip kullanım hakkına sahip olunur. Bu doğrultuda kanunlar oluşturulmuştur.

Sosyal kontrat kuramı (Sözleşme Özgürlüğü) piyasa ekonomisinin gelişmesi için oldukça önemlidir. Sözleşme özgürlüğü birey kavramı ile var olmaktadır. Toplumdaki bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruyarak, topluma yön veren birçok ana prensip üzerinde fikir birliği sağlayabildikleri, anlaşabildikleri varsayılmaktadır. Dahası topluma yön veren bu tür anlaşmalar, anayasa ve hukukun temelini de oluşturmaktadır (Erol, 1997: 100). Sosyal kontrat teorisinin gelişmişliğini belirleyen unsur bireylerin o an erişmiş oldukları rasyonalite düzeyleridir. Piyasa teorisi de bu özgür rasyonel seçimlere dayanır (Erol, 1997: 320). Bu nedenle piyasa sistemi rasyonel bireylerin tercihleri ile elde ettikleri mülkiyetleri anayasa çerçevesinde koruyan bir sistemdir.

2.3. Rasyonalite

Rasyonalite ilk olarak klasik iktisat okulu tarafından ortaya atılmıştır. Fakat diğer bütün iktisadi düşünceler bu kavramdan yararlanmışlardır. Rasyonel sözlük anlamı itibari ile “*akla uygun, aklın kurallarına dayanan, ölçülü ussal, hesaplı*” (TDK, 2005: 1645) olarak tanımlanmıştır. Kıt kaynakların kullanımı için bireylerin rasyonel davranması beklenmektedir. Bu tür rasyonel davranış sergileyen insana *homoeconomicus* (ekonomik insan) adı verilmiştir. Ayrıca karar birimi kavramı ile beraber kapitalizm bireyi üretici ve tüketici olarak tanımlamaktadır (Benicourt ve Guerrien, 2008: 24). Dolayısıyla *homoeconomicus* olan kapitalist birey hem üretici hem de tüketici olarak rasyonel bir davranış sergileyebilmektedir.

Homoeconomicus olarak nitelendirilen rasyonel insan kıt kaynakları kullanımda fayda ve çıkarını en çoklayıcı tutum sergilemektedir. “Rasyo “oran” rasyonel ise “orantılı” anlamına gelmektedir. Rasyonalite ise “akılcılık” kelimesi ile Türkçe’de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. “Ekonomik insan” olarak tanımlanan *homoeconomicus* ise çıkarını maksimum seviyede tutan insandır (Şeniğne, 2011: 3). Kökeni rasyonaliteye dayanan *homoeconomicus* insan modeli kapitalist sisteminin insan modelini temsil etmektedir. Maksimum fayda

sağlamaya çalışan homoeconomicus insan modeli rasyoneldir. Neoklasik iktisat⁵ teorisine göre homoeconomicus insan modeli tam enformasyona sahiptir. Tercihlerinde en ufak bir kararsızlık belirtisi göstermez ve tercih önceliği kendisine azami tatmin, fayda sağlayan şeylerdir (Baudrillard, 2008: 78). Bu şekilde çeşitli fırsatlar karşısında amacı kendi çıkarına en fazla yarayanı elde etmek veya Bentham⁶'cı bir anlayışla en fazla hazzı sağlamaktadır.

İktisadi birey akılcıdır. Fakat bu akılcılık bireyin içerisinde bulunduğu şartlara göre değişmektedir. Dahası bu akılcılık anlayışı bireyin hedeflerine ulaşırken kullandığı araçlar arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadır. Bu nedenle her zaman kazanç güden bir hale bürünmüştür. Hüseyin Özel (2009: 52) akılcılığa örnek verirken Rahibe Theresa ve Hitler'i karşılaştırmıştır. Her iki ismin de kendilerine ait hedefleri olduğunu ve her ikisinin de çıkarlarını maksimum seviyede çoklaştırmaları biçiminde davranacaklarını kabul etmektedir. Bu doğrultuda her ikisinin de iktisadi karar birimlerinin rasyonel davranış içerisinde olduğunu ispatlamaktadır.

Yapılan tercihler olası eylemlerin sonuçlarını oluşturur. Buna bağlı olarak her bireye mutluluk ve haz veren etkenler farklılık göstermektedir. Bireysellik ön plana çıkmaktadır. İnsanların bireysel ve özgür oldukları piyasa ortamında serbest rekabetin varlığı ile bireyler uyum içerisinde. Dolayısıyla bireyler rasyonel (akılcı) davranmak zorunda ve faydalarını maksimum seviyede tutmak zorundadırlar. Birey maksimum fayda sağladıkça toplum da maksimum fayda sağlamaktadır (Argun, 2016:5). Çünkü piyasa ekonomisinde her şey birbiri ile ilintilidir. En küçük meta üretiminden tutunda da büyük sanayi üretimi arasında piyasa aracılığı ile bir bağ vardır. Bu bağ rasyonalite ile de ilişkilidir.

2.4. Emegün Metalaşması

Nesnelerin bir kullanım bir de mübadele değeri vardır. Meta kullanım ihtiyacını karşılar. Dolayısıyla insanların gereksinimlerini giderir. Genellikle piyasa içerisinde mübadele edilmek amacıyla üretilmektedir. Bir nesneyi kendisi veya hediye etmek için üreten birey ürün üretmiş olmakla beraber meta üretmemiştir. Çünkü meta toplumdaki herhangi bir ihtiyacı karşılamak için üretilip mübadele edilmektedir. Bu mübadele ile birey kâr elde eder. Meta, ekmek ve elbise gibi öncelikli gereksinimleri karşılayabildiği gibi oyuncak, mücevher gibi gereksinimleri de karşılayabilir. Dahası üretim aracı olan makine, traktör, doğal gaz vb. ürünlerde meta olabilir. Ayrıca insanoğlu kullanım değerini keşfettiği ürünleri de meta olarak kullanabilir. Örneğin doğal madenlerin birçoğu daha önce hiçbir kullanım değerine sahip değilken günümüzde teknolojinin gelişmesi ile kullanım değeri kazanmış ve meta olarak kullanılmaktadır (Nikitin, 2005: 46-47). Yüz yıllar önce bor madeninin hiçbir kullanım değeri yokken günümüzde kıymetli bir meta halini almıştır.

Metanın kullanım değeri mübadele (değişim) sırasında hangi ölçüğü kullanacağı sorusunu da beraberinde getirmiştir. Herhangi bir maddenin farklı bir kullanım değerine sahip ürün ile ne şekilde mübadele edileceği sorusu ortak bir unsur bulmayı gerekli hale getirmiştir. Değişim sırasında kullanılan bu ölçek emektir. Her meta için bir miktar emek kullanılmaktadır. Bu da

⁵ Klasik iktisadın devamı olan neoklasik iktisat kapitalist sistemin(yerleşik iktisadın) temel dayanağıdır.

⁶Jeremy Bentham, faydacılığın kurucusu olarak bilinir. Bireyin elde ettiği hazzı ölçüt kabul ederek acıdan kaçınma hazzı dayalı mutluluğu elde etmeyi en doğru eylem ve davranış olarak görmektedir.

bütün metallerde bulunan ortak unsurdur. Bu nedenle bütün metaller piyasa içerisinde mübadele değeri tespit edilerek mübadele olanağı sağlar. Kısaca değer kavramı emek ile tespit edilmiş olur. Dahası emekçiler üretim araçlarından kopmuş ve bu nedenle ücretli emekçi olmuşlardır (Marx, 1986: 731). Nicel ilişkilere bağlı olan metanın değişim oranı mübadele edilebilen metaların aynı değere sahip olduklarını göstermektedir. Fakat metaller kullanım değeri bakımından farklıdır. Örneğin; kalem, kitap, televizyon, araba gibi ama mübadele değeri bakımından ortaktır. Çünkü bütün metallerde insan emeği mevcuttur (Nikitin, 2005: 47-50). Bu nedenle metallerin değerini hesaplarken ne kadar emek harcandığına bakılır. Günümüz kapitalist toplumlarında metaller harcanan emek görünmez bir hal almıştır. Fakat bir malın değerini ona harcanan emek belirlemektedir. Beden işçiliği gibi emeğin doğrudan görüldüğü işler hariç metaller üzerinden bu emeği görmek pek olanaklı değildir. Çünkü meta ile tüketici arasında piyasa girmiştir. Bu durum bireylerin kendine yabancılaşmasının nedenlerinden birisidir. Bütün mübadeleyi piyasa kontrol etmektedir.

Kapitalizm emeğin piyasada satılması ile kendisine yeni değerler sistemi oluşturmuştur. Emeğin değeri ile insanın değeri aynı kabul edilmiş “çalışmaya ekmek yok” anlayışı ile hareket edilmiştir. Yaşamak zorunda olan ve “özgür emeğini” satmak zorunda olan mülksüz, üretim araçlarına sahip olmayan bireyin çalışmak zorunda olmasını ve bunun piyasa ve sözleşme özgürlüğü kapsamında yapılmasını değer sistemi olarak kabul etmiştir (Bakır, 2018: 344). Bu nedenle de piyasa ekonomisi yani kapitalizm toplumsal değer yargılarını yıkıp kendi değer yargılarını topluma eklemlenmektedir. Dolayısıyla kapitalistleşen toplumsal ilişkilerde bazı çarpıklıklar görülmektedir.

3. Yılların Öcü ve Tırpan Romanlarında Feodalizmin ve Kapitalizm İzleri

Feodalizm, köleciler (sınıflı) toplumdan sonra gelen yeni sınıflı toplumdur. Toprağa dayalı olan bu sistem birçok ülkede farklı zamanlarda varlığını sürdürmüştür. Osmanlı’da tam anlamıyla feodalizm görülmemektedir fakat benzer feodal özellikler çeşitli zamanlarda varlığını gösterirken bu döneme ait bazı uygulamalar sürdürülmektedir. Benzer şekilde “*Tarımda, köylülerin çiftlik sahibine feodal bağımlılığı, çalışarak ödeme, yarıcılık, vb. biçiminde varlığını korur*” (Politik Ekonomi, 1996: 251). Özellikle tarım alanında ve köylerde görülen bu tür uygulamalar incelenen romanlarda görülmektedir. Yazarın genellikle “toplumcu gerçekçi” çizgide kaleme aldığı bu eserler ele aldıkları dönem hakkında önemli panoramalar sunmaktadır (Moran, 2002: 54). Marksist teoriden beslenen toplumcu gerçekçilik anlayışı Marx’ın kapitalizme geçiş ve sınıflar arası mücadele teorisini desteklemektedir. İncelenen romanlarda özellikle mücadeleler ölümlü değer (tematik güç) ve karşıt değer (karşı güç) olarak olay örgüsünün oluşmasını sağlayan “dramatik aksiyonu” oluşturmaktadır (Korkmaz, 2002: 273). Bu çatışma kişiler, kavramlar ve semboller düzleminde romanlardaki kurguyu canlı tutarken aynı zamanda temelleri Marksist teoriye dayanan sınıfsal çatışmanın da temelini oluşturmaktadır. Bu çatışmayı Fakir Baykurt’un incelenen romanlarında sıkça gözlemlemekteyiz.

Feodal döneme ait bir işletme biçimi olan ortakçılık özellikle incelenen *Tırpan* romanında göze çarpmaktadır. “*Ortakçılıkta bilhassa feodal kalıntısı aynı ödemelerin ve angaryaların memleketimizde pek yaygın olduğu görülmüştür*” (Aksoy, 1965: 40). Fakir Baykurt’un *Tırpan* adlı romanında köyün zenginlerinden olan Musdu Ağa yanında ortakçı çalıştırmaktadır. Ortakçılık feodal dönemden kalan bir işletme biçimidir. Feodal üretiminin temel dayanağı

topraktır. Buna bağlı olarak *Tırpan*'da da Musdu Ağa feodal dönem işletme biçimi olan ortakçılık yaptırmaktadır. “*Ekinleri ortasından böler Musdu. ekinler, sürülür savrulur; bir ağa, bir ortağa; bir ağaya bir ortağa!*” Bölüşümü Baki Hoca yapar (Baykurt, 2017, 331). Sınıflı bir toplum yapısını oluşturan feodalizme has kalıntılar miras yolu ile Musdu Ağa'nın babasından kalan topraklar sayesinde bu köyde de varlığını göstermektedir. Feodal üretim tarzında paylaşım ürünle yapılmaktadır. Musdu Ağa'da ürünle paylaşım yapmaktadır. Musdu Ağa, üretim için gerekli sermayesi olmayan köylüleri ortakçı olarak çalıştırmaktadır. Buradaki işletmenin kiracılık değil ortakçılık olduğunu ürünü bölüşme sırasındaki paylaşımdan anlıyoruz. Çünkü kiracılıkta üründen ziyade ödenecek miktar belirlidir. Ortakçılık kiracılığa nazaran daha eski bir işletme biçimi olarak görülmektedir. Aynı zamanda toprak ağası toprağını artık ürün karşılığında kiraya verirken, kapitalist çiftçi ise ücretli işçi çalıştırmaktadır. Bu nedenle feodal dönemin çağdaş kalıntıları olarak adlandırılan ortakçılık aynı zamanda günümüzdeki ağa maraba ilişkisinin nedenlerinden birisidir (Boratav, 1980: 31-33). Ortakçılık daha geleneksel etkenler, örf, anane ile şekillenirken; kiracılık ise kapitalist sözleşme özgürlüğüne bağlı olarak belirlenmektedir. Bu nedenle Musdu Ağa köylü üzerinde baskı kurabilmektedir. Çünkü yeniden üretim için tohumu ve gerekli araçları Musdu Ağa karşılamaktadır. Ortakçı, Musdu'ya sürekli borçlanır. Neredeyse toprak sahibinin kölesi haline gelir. Bu sisteme “toprak ağalığı”; toprak sahibine de “toprak ağası” adı verilir (Tokin, 1990: 187). Buna bağlı olarak Musdu Ağa denilmektedir. Çünkü artık ürün elde edebilen ağa bu sayede ürünlerini bir mübadele aracı olarak pazarda kullanabilmektedir.

Feodal toplumlara has olan bu üretim tarzı getirmiş olduğu sınıfsal farklılık sebebi ile köylüler üzerinde egemenlik hakkı oluşturmaktadır. Bu üretim tarzının kalıntısı olarak da köylü gerek maddi olanakları gerekse feodal düşünce yapısının getirmiş olduğu zihniyet ile köylü üzerinde Musdu Ağa'nın yaptırım uygulayabilmesini kolaylaştırmıştır. Köylüler yasal açıdan olmasa bile ekonomik açıdan ağanın boyunduruğu altına alınmışlardır (Fülberth, 2008: 91). Romandaki olayların başlangıcı olan Dürü ile evlenmek istemesi de o dönemlere has zihniyet yapısından kaynaklanmaktadır. Zaman zaman feodal dönemdekine benzer despot tutum ve davranış sergilemekten kaçınmayan Musdu Ağa gerek feodal döneme has zihniyetin korunması sayesinde gerekse ekonomik olarak köylünün kendisine gebe olması nedeniyle köylüyü her türlü angarya işte çalıştırma gücünü elinde tutmaktadır.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında Baykurt prekapitalist veya yarı feodal olarak adlandırılan dönemin sonlarını tasvir etmektedir. Necip Bey çiftliğini satarak İstanbul'a yerleşir. Çiftlik satışından elde ettiği para ile apartman yaptırıp kiraya vermeyi düşünür. Daha sonra elde ettiği sermaye ile otel açmayı planlamaktadır. Ağanın bu planları köyün sosyo-ekonomik hayatında birtakım değişiklikler yaratmıştır. Kara Bayram'ın iktisadi hayatı romanın ön sözünde yazar tarafından kaleme alınmıştır. Bu önsöz ile roman kahramanlarının iktisadi evrimi daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

“*Kara Bayram Ailesi, bana göre, Türkiye'deki topraksız yada⁷ az topraklı aileler çokluğunun bir tipiydi. Bayramgil, yedi yıl öne satılan bir bey çiftliğinden borçla 40 dönüm kadar toprak almış; yükledikleri borcu yeni bitirmişler. Boyunduruğun bir*

⁷ Türkçe yazım kurallarına uymayan “yada” sözcüğü Fakir Baykurt'un tüm kitaplarında bu şekilde yayımlanmıştır.

yanına öküz, bir yanına inek koşuyorlar. Kır bayır topraklarının ancak üç evleği, yani 750 metre karesi sulanabiliyor, üst yanı çorak, kurak topraklar. Ama Kara Bayram, karısı, üç çocuğu ve anası Irazca umut içindedir. Gelecek harmandan sonra bir öküz alacaklar, ineği temelli sağımlık yapacaklar. Eğer bir sel, bir bela, yeni bir köy belası gelmezse, daracak evlerine bir oda ekleyecekler...” (Baykurt, 2019, 2).

Feodal nitelikteki çiftliğini satan bey, borç ve kredi ile topraklarını köylüye satmıştır. Köylü kendi imkânları doğrultusunda bu toprakları alıp artı ürün elde etmektedir. Bu ürünler ile hem geçimini sağlayıp hem de sermaye biriktirerek aldığı toprakların borçlarını ödemektedir. Fakir Baykurt bu değişen üretim tarzını gözlemlemiş ve *Yılanların Öcü* romanının ön sözünde kaleme almıştır. Romandaki olayların başlangıcına neden olan aslında yine bu iktisadi hayatın değişimidir. Kara Bayram annesi, karısı ve çocukları ile borçlarını ödemek için gece gündüz çalışmaktadır. Bu şekilde sermaye biriktirmekte ve feodal kalınlardan kurtulmaktadır. Kapitalizmin getirdiği bireyleşmeyi hissetmektedir. Bu durum bütün köy halkı için geçerlidir. Ortakçılıktan kurtulan Kara Bayram kendi imkânları ile çalışmakta ve imkânlar dâhilinde plan yapmaktadır. Borçlarını bitirdikten sonra bir oda ev yapmak istemektedir. Karısı Haçça’nın topraklarının az olduğunu ve gelirlerinin düşük olduğunu söylemesi üzerine geçmiş dönemde yaşadıklarını söylemiştir.

“Yarıcılıktan kurtulduğumuz yeter ulan! Ya gene bu üç evleği eksek, kaldırdığımızın yarısını ağaya versek daha mı iyiydi? Yılda yirmi dönüm ekin, ondan kalkanın da yarısını ağa bölse daha mı iyiydi?” (Baykurt, 2019, 38).

Karısı Haçça’ya geçmişteki gibi yarıcılık yapmaktan iyi olduğunu söyleyen Kara Bayram bu sayede feodal üretim tarzından kurtulmanın sevincini de okuyucularına yaşatmaktadır. Ağa maraba ilişkisinden kurtulmuş olmak aynı zamanda angarya işlerden kurtulmuş olmayı göstermektedir. Bu nedenle mutludur. Kara Bayram ağanın boyunduruğundan kurtulmuş fakat borç harç içerisinde. Bu nedenle sürekli tasarruf etmekte ve sermaye birikimini gerekli görmektedir. Dahası;

“Parası olan her şeyi yapar. Ötey gün konuşuyorlar Nuri’nin Kahve’nin önünde. Necip Bey, çiftliği biz ortakçılara satınca bankadan beş yüz bin lirayı almış. Gitmiş doğru İstanbul’un Boğaziçi’ne. Bir büyük ev yaptırmış. Yedi kat. Bir de büyük bahçe almış. Evin her katında kiracı olarak dört hane eyleşirmiş. Kıyametin parası aydan aya. Diyorlar ki çiftliği sattı parayı çoğalttı, gitti İstanbul’a, bir büyük ev aldı. Büyük evden aldığı parayı da çoğalttı mı, bir büyük otel yaptıracakmış. Büyük otel, günden güne kıyametin parasını getirecekmiş. O zaman, hem evin, hem otelin gelirini birleştir di mi, İstanbul’u satın alacakmış.(...) şimdi Necip Bey işini yürüttü bak. Neyle yürüttü? Parayla ?” (Baykurt, 2019, 39).

şeklinde karısıyla konuşmaktadır. Paranın önemini vurgulayan Bayram kapitalist birey gibi düşünmeye başlamıştır. Fakat bu kapitalistleşme sürecini köyde ilk olarak başlatan Necip Bey’dir. Necip Bey topraklarını ortakçılara satmıştır. Sattığı çiftlik ile İstanbul’da mülk yapmıştır. “Nesiller arasındaki kopuşu anlatmak için kullanılan benzetme unsurlarından biri konak ve apartmanlardır” (Burcu Yılmaz, 2019: 63). Burcu Yılmaz’ın tespitine bağlı olarak bu değişim Necip Bey’in konağını satarak şehre yönelmesine ve kentleşmenin simgesi haline gelen apartman yaptırmasına neden olmuştur. Kapitalistleşerek yaptığı apartman ile sermayesini

artırmayı planlayan Necip Bey daha sonra otel inşa ederek daha fazla gelir elde etmeyi planlamaktadır. Çünkü kapitalizm ile beraber bütün ihtiyaçlar tüketicinin elde edebileceği bir şekle bürünmüştür. Buna bağlı olarak dayatılan rollerde değişimler gerçekleşmiştir (Jessua, 2005: 39). Maksimum kârın peşinden koşan Necip Bey kapitalist birey gibi rasyonel düşünmeye başlamıştır. Bu düşünce tarzı Kara Bayram ve diğer köylülere de tesir etmiş, üretim ilişkilerinin şekli değişmeye başlamıştır.

Karataş köyünün muhtarının odasında sohbet ederlerken karşı köyden gelen misafir kendi köylülerinden Deli Ahmet'in ticaret yaparak zenginleşmesini anlatmaktadır. Deli Ahmet şehre yerleşmiş. Orada kendisine bir dükkân açmıştır. Bununla beraber köy yerinde işsizliğin arttığını tarlaların eskisi kadar verimli olmadığından dem vuran misafir; *"köydeki tarlaları satmayıp ortağa vereceksin. Her bir yerde sözün dinlenecek. Yalnız oy zamanı değil her zaman elini öpecekler..."* (Baykurt, 2019, 246) sözleri ile feodal dönemden kalma işletme biçimini savunmuş ve bu şekilde bireyleri egemenlik altına almanın âdeta resmi çizmiştir.

Yılanların Öcü romanının olay örgüsü kapitalist mülkiyet kavgası üzerine kuruludur. Köy kuruluna ait arazi Kara Bayram'ın evinin önünü kapatmaktadır. Haceli buraya ev yapmak ister. Bu nedenle bir çatışma ortamı doğar Haceli köye ait bu kamu malını parasını vererek özel mülkü haline getirmiştir. Köy kurulunun da onayıyla hukuki zemine oturtulmuştur. Fakat Bayram ve Irazca bunu kabul etmemektedir. Çünkü Haceli'nin evin bütün pisliğini kendi bahçelerine atacaklarını düşünmektedir. Bu nedenle kazılan bütün temelleri doldururlar. Bu şekilde özel mülkiyetin varlığına dayalı bir problem yaşamaktadırlar. Kara Bayram aynı zamanda bu arazinin verilmesinin adil olmadığını çünkü köy içerisinde birçok uygun yerin olduğunu söylemektedir. Çatışmanın sebebi budur.

Feodal dönem özelliklerinin son bulmaya başladığı dönemi aktaran romanda Necip Bey, arazilerini ortakçılara satmıştır. Mülkiyetten yoksun olan bireylerin üretim araçlarına sahip olması onlar için oldukça önemli bir adımdır. Çünkü *"küçük üretim büyük ölçüde ortadan kalktığı zaman büyük toprak sahipleri toprakları satmak ya da kiralamak suretiyle, bu üretim biçimini güçlendirmeye çabalarlar"* (Lenin, 1996: 36). Buna bağlı olarak köy içerisinde bulunan hemen hemen herkes banka sisteminin kredi imkânından faydalanarak Necip Bey'in arazilerinden satın almıştır. Bunun içerisinde Kara Bayram'da vardır. Kırk dönüm kadar toprağı parasını vererek ve tapusunu alarak özel mülkiyeti haline getirmiştir. Kapitalizmin en önemli özelliklerinden birisi olan özel mülkiyet bu sayede köylünün üretim araçlarına ulaşabilme olanağı sağlamıştır. Ekonomik yeterliliği sağladıktan sonra istediği mülkü sözleşme özgürlüğüne dayanarak köylü satın alabilmektedir. Kapitalizmle beraber gelen emeğin metalaşması da bu satın alma işleminin yolunu açmıştır. Çünkü daha öncesinde feodal özellik gösteren beyler ödemeleri aynî şekilde yapıp olası bir sermaye birikiminin önüne geçmektedirler. Bu sayede köylü üzerinde bulunan egemenlik haklarından yararlanmak istemektedirler. Çünkü beyler her türlü angarya işte köylüyü çalıştırmaktadır. İsteddiği kadar artı değer vermekte, âdeta Lenin'in ifade ettiği gibi "serf köleliği" durumu oluşturmaktadırlar. Buna bağlı olarak Kara Bayram ve diğer köylüler Necip Bey'in arazilerini kredi yoluyla alarak bu ağa maraba ilişkisinden, angarya işlerden kurtulmuşlardır. Bundan sonra artık sermaye üretebilmektedirler. Artık sermayenin birikimi ile oluşan sermaye Necip Bey'in artırmayı

istediği bir unsurdur. Bu nedenle Kara Bayram'ın anlattığı gibi Necip Bey bu sermaye ile daha fazla mülk alıp sermayesini genişletecektir.

Kara Bayram'ın “parası olan her şeyi yapar” sözü sözleşme özgürlüğünün getirmiş olduğu bir alandır. Bu özgürlük ortamında en büyük hareket kabiliyetini sermaye sağlamaktadır. Bu nedenle sermayesi çok olan Necip Bey, İstanbul'a gidip yatırım yapmayı planlamaktadır. Hukuk tarafından korunan özel mülkiyet kavramı bu nedenle Necip Bey'in köyden çıkıp İstanbul gibi büyük bir kente gelip mülk alabilmesinin de önünü açmaktadır. Buradan sermayenin aynı zamanda bir mülkiyet olduğunu çıkarabiliriz. Çünkü sermaye ile istenilen mülk alınmakta, mülkü satarak istenilen tutar kazanılmaktadır. Bu nedenle aralarında paralel bir ilişki vardır. Hacı'nın Bayram'a söylediği “*bir etek para verdim ben bu yere! Hakkın yendiyse gider şikâat edersin!*” (Baykurt, 2019, 62) sözleri bu sermaye mülkiyet ilişkisini ispatlamaktadır. Aynı zamanda kanunlar tarafından korunduğunu da göstermektedir. Sermayeye dayalı bu mübadele roman içerisinde fazlaca yer almaktadır. Yazar anlatıcının hâkim bakış açısıyla (Aktaş, 2013: 72) aktardığı;

“Payını büyük kardeşine satıyor işte (Baykurt, 2019, 57) ve Muhtar'ın iki katlı evinde, toprak damlı, tahta tavanlı, tahta tabanlı güzel bir oda var. Necip Bey'in topraklarından on iki bin liralık aldı. Koyun satmış, at kısarak satmış, yan yatıp çamura batmış, almıştı (Baykurt, 2019, 66).

sözleri bu mübadelenin sermaye için yapıldığını da ispatlamaktadır. Muhtarın,evin mülkiyetini alabilmek için at, koyun gibi elinde bulunan üretim araçlarını yani sermayesini elinden çıkarması bu durumun daha net gözler önüne getirilmesine de neden olmaktadır.

Fakir Baykurt'un *Tırpan* romanında köylünün özel mülkiyeti dikkat çekmez. Çünkü köylü yoksuldur. Fakat Musdu Ağa'nın mülkleri zenginliğinden dolayı eser içerisinde tasvir edilmektedir.

“Kavaklar Kabak Musdu'nundur! Su kıyısındaki söğütlerde onundur. Çünkü su kıyısındaki topraklar onundur. Sadece topraktan kalkan ekin ortaktır. Bağlar onundur. Cömert Musdu. Harımları, bahçeleri vermiştir ortakçılara. (Baykurt, 2017, 330).

Musdu Ağa mülklerinde işçi çalıştırmakta, ortakçıya vermekte ve kiralamaktadır. Hem feodal döneme has uygulamalar sergilerken hem de kapitalist dönem özellikleri göstermektedir. Bu nedenle toplumsal birtakım çarpıklıklar yaşanmasına rağmen Musdu sermayesini sürekli arttırmaktadır. Dahası bu mülkler ve sermayesi sayesinde çocuk yaşta Dürü ile evlenmek istemektedir. Ramazan Kaplan, köy romanlarındaki konularının çoğunun maddi sebeplere dayandığını söylemiştir. Dahası diğer konuların ortaya çıkışı bile ekonomiktir. Anlaşmazlıkların temel nedenidir (Kaplan, 1997: 263). Bu nedenle çıkar çatışmaları sıkça görülmektedir. Geleneksel iktisat kendi çıkarını her şeyin üzerinde tutan rasyonellikle paralellik oluşturan bencilliği de inceleme alanına alır. Akılcı (rasyonel) olan her davranış bencilcedir (Ruben, 2013: 24). Romanlarda ağaların bencilliği rasyonalite çerçevesinde sürekli karşılaşılan bir durumdur. Kendi çıkarları ve faydalarını maksimize eden ağalar diğer köylünün çıkarlarına zarar vermekte ve bu şekilde hem köylü üzerinde egemenlik oluşturmakta hem de yaşam standartlarını arttırmanın peşindedir. Bunun yanında “*kapitalist toplumlarda insanlar bilinçli ya da bilinçsiz*

başkalarının başarısız olmalarını isterler böylelikle kendilerini başarılı kılarlar” (Ruben, 2013: 85). Beyler çoğu zaman böyle düşünür.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanının olay örgüsü de rasyonaliteye bağlı çıkar çatışmasından doğmuştur. Köy kurulu ev yapması için Kara Bayram'ın evinin önünde bir arsayı Haceli'ye vermiştir. Haceli ev yapmaya kalkar ama İrazca ve Bayram bu işe razı gelmezler. Çünkü köy kurulu belli bir miktar para elde etmek için böyle bir işe girişmiş ve evlerinin önünü kapatmıştır. Haceli evi yapmaya başlar ve bu yapım aşamasında birçok rasyonel karar vermiştir.

“Sizin kağı, bizim kağı bu işi görür. Ben kendim çekerim doğrusu budur Usta'm!...Hee he!... Ayrıca taşçı tutup boşuna para verme! Çapar'ın oğlanlar aza uza kanmaz! Kaşık kepçe sığmaz düzülerin ağzına! Bırak dursun paran kuşağında. İşçiye, ustaya verirsın yarın...” (Baykurt, 2019, 20).

Haceli, evi yaparken en az maliyeti hesaplamaktadır. Giderlerini oldukça kısın Haceli evin mülkiyetine bir sürü para vermiş yaparken bile kendi imkânlarıyla tasarruf etmeyi planlamaktadır. Bu konuda usta da kendisine bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Dahası köyün arazileri Necip Bey tarafından satılmıştır. Necip Bey feodal özelliklerin kaybolduğu köyde yatırım yapmak için köyü ve arazilerini satmıştır. Necip Bey, tarlalarını ortakçılara satarak şehre daha kârlı bir işe yatırım yapmıştır. Kapitalistleşen şehir de hizmet sektörüne yönelik otel açmayı planlamaktadır. Çünkü kapitalizm gelişmeye başlamıştır. Faydasını, kârını ve hazzını düşünen bireyler gelmiştir. Necip Bey rasyonel bir birey ve girişimcidir. Aynı zamanda köylüde rasyonelleşmiş. Çıkarlarını ön planda tutmaya başlamıştır.

Tırpan romanı içerisinde de bu tarz rasyonel davranışlar sıkça görülmektedir. Yaşı büyük üstelik evli olan Musdu Ağa daha çocuk yaştaki Dürü ile evlenmek istemektedir. Bu isteğini elde etmiş olduğu sermayeye güvenerek eski muhtar Cemal'e, köyün imamı Şakir Hafız'a ve İt Omar'a söyler. Çünkü sermaye gücü mülkiyet kavramını elde etmeyi ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan, malları ve hizmetleri elde etmeyi sağlayan bir unsurdur. Bu düşünce ile *“parayı kuşağına doldurup gelen, istenen altınları da takınca beğendiği kızı ata bindirip götürmüş.”*(Baykurt, 2017, 1) diyerek aslında olması ahlaki açıdan pek münasip olmamasına rağmen genç yaştaki bir kızı evli bir adam ile evlendirmek rasyonel olarak görülmektedir. *“Köyde erken evliliklerde birtakım bilgisizliğin payı olmakla birlikte, böyle davranmanın birtakım iktisadi sebeplere dayandığını da düşünmek gerekir”* (Kaplan, 1997: 116). İktisadi karar birimlerinin bu tarz rasyonel davranışlar içerisinde bulunması kapitalist toplumun getirmiş olduğu homoeconomicus insan modelinin çok açık bir örneğidir. Buna bağlı olarak *“varacaksın var evine, yok evine varıp sefil olma; vereceksen kızını var evine ver”* (Baykurt, 2017, 14) gibi düşünceler bu tarz düşüncelerin eseridir. *“Kişinin ahlaki ilkelerine bağlılığını azaltması bir dereceye kadar tümüyle rasyoneldir”* (Akerlof ve Shiller, 2018: 62). Bu tarz düşünceler roman içerisinde farklı roman karakterleri ile tekrarlanmaktadır. Şakir Hafız bu doğrultuda

“kabak Ağa'nın evine giden kız rahat eder, kardaşım. Tarla işi yook, tarpan işi yook! Orak yok, diken biçmek yok! Alışverişçilik temiz iş, temiz kazanç... Sülalecek rahat edersiniz. Ne demiş varlıklıdan korkma”(Baykurt, 2017, 14).

diyerek hem kızın babasını ikna etmekte hem de kendi çıkarı için zemin hazırlamaktadır. Çünkü ağaya yaptığı yardımların karşılıksız kalınmayacağını bilmektedir. Bu nedenle rasyonalite penceresinden bakıp çıkarını en çoklayıcı şekilde konumunu almıştır. *“Az çok varyetlisin. Kârın kazancın yerinde! Nafakasını tedarik edebildikten sonra, yeniden evlenmek şeriatın buyurduğu bir iştir”* (Baykurt, 2017, 11) şeklinde bu düşüncelerini tekrarlamaktadır. Yine İt Omar’da

“Ne biçim kafa bunun ki? Ulan düşünsene sen bir çıplak kulsun! Bu gidenin en varsıl herifi, en büyük alışverişçisi kızına alıcı çıkıyor, daha ne istiyorsun?... Üç uç, beş beş alacaksın parasını, vereceksin kızını!” (Baykurt, 2017, 27).

şeklinde konuşarak ağanın çıkarlarını gözetmekte ve bu şekilde zengin olan ağaya yakın olarak ondan çıkar sağlama niyetindedir. Konuşma bitip ayrıldıklarında Musdu Ağa’dan yağmurluk istemektedir. Yağmurluk isteyen Hafız bana da getir *“yerlisinden değil Amerikan olsun”* (Baykurt, 2017, 17) der. İktisatta yapılan seçim tamamen rasyoneldir. İktisadi anlamda rasyonel olmayan bir tercih yapılsa bile bu tercih rasyonelleştirilir. Bu da bencilliği beraberinde getirmektedir. *“İktisattaki akılcılık hayatta karşısına çıkan tüm durumlarda kendi çıkarını en yüksek düzeye çıkaracak tercihi yapmasıdır. Bu da bencillikle bir paralellik oluşturmaktadır. Yani bencilce olmayan bir şey akılcı değildir”* (Ruben, 2013: 24). Bu nedenle Fakir Baykurt’un romanındaki bu karakterler bir noktaya kadar da bencildirler.

Roman kahramanlarından Ulugış, Linlin ve Dürünün annesi Havana ise çıkarlarını düşünmeyip ahlaki açıdan doğru buldukları düşünceyi savunmakta ve bu evliliğe karşı çıkmaktadırlar. Olay örgüsünün ana kaynağı da bu düşünceler arasındaki farklılıktır. Ülkü değer ve karşı değer olarak nitelendirilen bu her iki değer roman karakterlerinin yaşantısı, olayların ilerleyişi açısından önemlidir. Dürü’nün annesi Havana ile köylü arasında geçen konuşmalar bu noktada köylü ile düşünce farklılıkları olduğunu göstermektedir.

“Kaderi var imiş! Varsıl eve gidiyor!”

“Sürünmez yaşamı boyunca inşallah!...” (...)

“Kabak Musdu’nun kaç günlük ömrü kalmış şurda? Hökümetnikahı yaptırın da, yesin mallarını dürzünün!” *“Paralı herife düştü, paralı!... Aşk olsun Dürü’ye!...”*

“Parası da batsın, malı da! Yeter ki yüzü gülsün yavrumuzun! Onunkiyle birlikte sizinki de gülsün inşallah!...” (...) *“Dengi mi kızım onun? Hiç düşünmüyorlar! “Mallı, Paralı!” diyorlar. Köpek yesin malını, parasını!...”*

Feodal yapıya ait özelliklerinin kaybolmaya yüz tuttuğu bu dönemde para artık bir meta halini almış ve bireyin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek konuma gelmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi para, toprak ve emeğin metalaşması kapitalist sistemin getirmiş olduğu en önemli yeniliktir. Paranın metalaşması ve Musdu Ağa’nın paraya ve mülklere sahip olması köylüler tarafından önemsenmektedir. Bireylerin sadece ihtiyaçlarını karşılamaya ve acıdan kaçmaya yönelik davranışları bu nedenle Musdu Ağa’ya olan sempatilerini arttırmaktadır. Çünkü köylülerin Musdu’nun parası ve mülklerinden faydalanma imkânları vardır. Fakat Havana yukarıdaki konuşmalardan anlaşılabileceği gibi çocuğunun mutluluğunu her şeyin

üzerinde tutmaktadır. O mevcut standartlarını arttırmanın peşinde değildir. Kısaca, Havana için rasyonel davranış çocuğunun mutluluğudur.

Musdu Ağa, karısı Kamile'nin üzerine kuma olarak Dürü'yü getirmek istemektedir. Kamile'yi bu duruma ikna etmek isteyen Musdu, *“düşünürsen, asıl senin çok yararın olacak bu işten. Bir kez, çaydır gayfadır, bırakacaksın. Emekli oldum; Kabak Musdu beni emekliye ayırdı. deyip oturacaksın.”*(Baykurt, 2017, 74) sözleri ile ikna etmiştir. Kamile burada rasyonel bir davranış sergilemiştir. Kadınlık onurunu bir kenara bırakarak, bir noktaya kadar da mecburiyetten bu teklifi kabul etmiştir. Bu şekilde hem Dürü'yü işlerinde çalıştıracak hem de artık dinlenecektir. Çünkü barbar dönemlere ait özelliklerden gelen kadının kölelik algısı tam olarak yok olmamıştır (Apaydın ve Koçar, 2019: 158).

Musdu Ağa parayı sevmektedir. Çünkü ona toplum içerisindeki saygınlığını parası, malı ve mülkü sağlamaktadır. Feodal dönemin kalıntısı ortakçılık yaptırdığı için ortakçılar üzerinde despot davranış hakkı elde edebilmektedir. Pre-kapitalist dönem olarak değerlendirilen bu dönemde karma üretim ilişkileri görülmektedir. Musdu Ağa bu şekilde sermaye birikimi sağlamaktadır. Bu sermaye birikimini kâr elde ederek sağlamaktadır. Hüsnü'ye faizli para vermiştir. Bu şekilde parayı bir meta olarak kullanmış ve kârını artırmıştır. Musdu Ağa, parasını istemek için Hüsnü'yü ararken karısı Selver'i yakalar.

“Senin herifteki bini almak; daha birkaç yerde böyle takıntılarım var, onları toplamak! Param ellerde serili kalacağına, biriktirip bir hizmete yatırıyım diyorum. Boşu boşuna neden durdurayım parayı? Boşu boşuna durduracak olduktan sonra, neden zahmetini çekeyim kazanmak için?”(Baykurt, 2017, 51).

Parasını isteyen Hüsnü, parasını işletmenin daha kârlı olacağını ve parasının boşu boşuna duracağına yatırım aracı olarak kullanabileceğini söylemiştir. Çünkü paranın artık en önemli meta olduğunun farkındadır. Bu sebeple Ulugış'a *“parayı alıp Ankara'ya, Kızılca'ya gittim mi, yürüdüğüm yollar dümdüz! Paranın görmediği iş yok Ulugış! Sen daha eski kafalarla gezdiğinden, bunları hiç anlamıyorsun!”*(Baykurt, 2017, 118) diyerek hem değişen ekonomik algıyı hem de bireylerin zihin dünyasındaki değişimi gözler önüne sermiştir.

Yılanların Öcü romanında Necip Bey'in çiftliğini ortakçıları olan köylülere satmasından sonra köylü kendisi için üretim yapabilmektedir. Necip Bey'in çiftliğinden toprak alabilmek için koyun, kuzu gibi birçok hayvan satmışlardır. *“Öküz, inek, dana... un, bulgur, tarhana... Pazarda para eden neyi varsa sattı!”* (Baykurt, 2019, 183).Kısacası metaya dönüşebilecek her şeyi satarlar. Bütün köylü küçük miktarda toprak almış, hayvan almış geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır.

Feodal üretimin kaybolmaya başladığı köylerde meta üretimi artmaya başlamıştır. Meta üretiminin olduğu köylerde yoksulluk daha azdır. Fakir Baykurt'un *Tırpan* adlı romanında meta üretimi görülmektedir. Tüccarlık yapan Musdu Ağa, köyde meta üreten köylünün mallarını alarak şehirdeki mağazalara götürmekte oralarda para ile mübadele ederek kâr elde etmektedir.

Musdu Ağa köylünün ürettiği ürünleri ucuza alarak Ankara'daki büyük tüccarlar ile ticari faaliyetler sürdürmektedir. Az gelişmiş ülke tarımlarında çok yaygın olan karma işletme biçimleri bulunmaktadır. Bu tarz karma işletme biçimlerinde *“tek bir çiftçi ailesi, aynı anda*

mülk sahibi, toprak kiralayan ve kiraya veren, ücretli işçi kullanan ve işçilik yapar” (Boratav, 1980: 30). Tıpkı Boratav’ın bahsettiği gibi karma işletme biçimlerinin bir arada bulunduğu hem feodal özelliklerin, hem küçük meta üretimin hem de kapitalist sistemin bir arada bulunduğu bu köy, yaşanan toplumsal değişim sürecinin gözlemlenmesi açısından önemlidir. Bir noktada bu karma ekonomik üretim sistemi toplum içerisinde yaşanan çarpıklıkların nedenidir. Çünkü kapitalist sistem tam anlamıyla eklenememiştir. Fakat feodal kalıntıların yanında kapitalist üretim ve küçük meta üretimi de yapılmaktadır. Dolayısıyla köylünün ürettiği yağ, bal, mor lahana, toprakların hepsi piyasada satılmak için üretilmiştir. Bu nedenle hepsi birer metadır.

Romanda mekân olarak kullanılan köylerden ziyade kapitalizm İngiltere, Amerika gibi ülkelerde tam anlamıyla sisteme oturmuştur. Çünkü toplumların iktisadi dönüşümleri ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye göre farklılıklar gösterebilmektedir. Sanayi devrimi ile daha hızlı bir şekilde sanayileşen bu ülkelerde, bu nedenle feodalizmden yani tarımsal üretimden sanayi üretimine geçiş Türk toplumuna göre daha ileri seviyededir. Ankara’da alışveriş yapmaya giden Musdu Ağa *“Halin içi de kalabalık. Sade erkek değil, erkekten çok kadın kız var halde. Yol bulup geçmenin olanağı yok. Kızlar var Amerikan pantolonu giyiyor. Teksas palaskalarıyla bellerini sıkıyorlar.”* (Baykurt, 2017, 68) sözleri ile Amerikan mallarının iç pazarda satıldığını belirtmektedir. Musdu Ağa, *“bir kolonyacıya girdi. Üç şişe kolonya aldı. İki şişe gül suyu doldurttu. (...) Mehtap lokantasına girdi. Kebab söyledi kendine. “yoğurtlu olsun hemşerim” dedi. CocaCola açtırdı bir şişe”* (Baykurt, 2017, 71). Yine Uluguş’un nakliye için devaleri kullanmayı söylemesi üzerine *“ulan devenin ne işi var şimdi? Vabis, Fargo, Ford, Bedford, Leyland, Austin, Reo, GMC, Kanada... bissürü kamyon varken kim bakar senin devalerine be?”* (Baykurt, 2017, 96) şeklinde cevap verir ve büyük, yabancı, küresel firmaların varlığını ispatlar. Bu firmaların hepsi meta üretmektedir. Oğluna söylediği;

“gelen tankeri görüyor musun? Oy babam! Hep benzin, hep mazot, Mobil, Şel, BP dolu! Kalteks de var! Babaya baak! Bak, Çukurovanın ırgatlarına bak! Irgatların çarıklarına bak! Şunlarda Kadillak! Dünyanın hiçbir yerinde Kadillak’la çarık yan yana değildir! Sadece bizde yan yana! Şunlar Muş ovasında topraksız köylüler” (Baykurt, 2017, 262).

sözleri ile Mobil, Şel, BP gibi küresel ölçekli sermaye gruplarının varlığına dikkat çekmektedir. Buna karşılık olarak Çukurova’dan gelen tarım işçilerinin ve Muş ovasındaki topraksız köylülerin varlığını bir karşılaştırma ölçeği olarak kullanmıştır. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi sosyo-ekonomik değişim her bölgede aynı anda yaşanmamıştır. Fakat aynı dönemde Türkiye’de de seri üretim ve fabrikalaşma gibi kapitalist sermayelerin varlığı da görülmektedir. Tabi bu durum kentlerde köylere nazaran daha net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. *“Hızlı şekilde değişen yaşam koşulları, köyden kente göçün artışı, Batılı devletlerle kurulan ekonomik anlaşmaların getirdiği sosyal ve ekonomik durumlar Türk toplumuna farklı bir hayatın kapılarını açmıştır”* (Atlı, 2019: 49). Böylece kapitalizmin işleyişi kentlerde daha hızlı gelişmiştir. Aynı zamanda mekân olarak kullanılan kent yaşantısı yoğun ve hareketlidir (Tüzer ve Hüküm, 2019: 182). Bu hareketlilik romanda “cin pazarı” benzetmesi ile esere yansımıştır. *“Halin önleri cin pazarına dönmüş. İşportacılar bağırıp çağırıyor: Malın iyisi burda! Reklam niyetine! Fabrika fiyatınaaa! Ucuza gel ucuza! Ordan alma, burdanaal!”* (Baykurt, 2017, 68) sözleri fabrikaların varlığına ve dolayısıyla proleterya (işçi) ve (burjuva)

işveren sınıfının varlığını ispatlamaktadır. Bu fabrikalar kâr elde edebilmek için meta üretmektedirler. Dahası kapitalist sistemin kentte köye göre eklemellenmenin hızlı olduğunu göstermektedir.

“Kavaklıdere şarap fabrikası üzüme iyi para verir. Ama Evcî’den kimse götürüp satamaz. Musdu satar. Her bağdan Musdunun aldığı hisse toplanınca dünya olur. Çeke çeke bitiremez kamyonlar. Paralarını trak alır. Üzüm paralarını getirir Cinli Kamile’ye verir. “Sok bir köşeye! İyi gün olur, kötü gün olur! Der. Üzüm paralarını biriktirir Kâmile” (Baykurt, 2017, 330).

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi köylünün ürettiği üzümleri (metaları) Musdu Ağa olarak piyasada kâr marjı ile şarap fabrikasına satmaktadır. Marx *“tüccar artı değerden aslan payını cebe indiren gerçek kapitalisttir”* (Marx, 1990: 294) demektedir. Bu doğrultuda Musdu elde ettiği paraları karısı vasıtasıyla biriktirerek sermaye birikimi yapmakta ve mevcut konumunu ve köylü üzerindeki yaptırım gücünü korumaktadır. *“Sadece köy-içi değişimin söz konusu olduğu kapalı tarım ekonomisi koşullarından, köy dışı piyasalar için üretime geçildiği, dolayısıyla tarımla sanayi, köyle kent, arasındaki toplumsal işbölümünün gerçekleştiği andan itibaren, tüccar sermayesinin artığa el koyan veya artığı paylaşan bir kategori olarak ortaya çıkmasının nesnel koşulları da doğmuş olur”* (Boratav, 1980: 42). Musdu Ağa’da bu koşullardan faydalanarak artık ürünü elde edip onunla da kâr elde etmekte. Mülkiyet almakta, ticaret yapmaktadır.

Kapitalizmin en önemli özelliklerinden birisi olan üretimin piyasalarda satılmak için yapılıyor olduğunu gözlemlemekteyiz. Köylü bağlarda üzüm, kavak, peynir, pekmez gibi ürünleri üretmektedir. Çünkü Musdu Ağa piyasanın arz ve talebini karşılamak üzere tüccar pozisyonu ile köylü ile piyasa arasındaki ticaret ağını kurmaktadır. Yine kapitalist toplumların özelliklerinden özel mülkiyetin varlığı da bu köyde görülmektedir. Köylünün kendi mülklerinin yanında Musdu Ağa’nın da birçok mülkiyeti vardır. Sözleşme özgürlüğünden dolayı bu mülkiyetler zaman içerisinde el değiştirebilir. Bu hususta Musdu Ağa diğer köylülerin mülklerini alarak daha büyük arazilere sahip olmak arzusundadır. Çünkü kapitalist çiftçilik için büyük araziler ve o arazilerde çalışan işçilerin olması şarttır. Bu doğrultuda kapitalizm bireylerin zihin dünyalarında yer almaya başlamıştır.

“On kamyon kadar güzel elmam var. Soğuk debboya koydurdum. Makbuzlarını bırakayım. Kışın sekizer liradan ver kilosunu. Karanfil kokuyor yerken. Sert biraz. Ama öyle kararında sert ki, tam gevrek! Çiğner çiğnemez eriyor. Karanfil kokusuna deli olacaklar. Bizim derede yetişti bunlar. Uluguş Ahmet diye bir herif vardı, öldü. İki üç aşığı katıp karıştırıp o üretti. (...) Biraz da yağ var. (...) Yirmiden bırakırım. Elçiliklere verirsin. Birinci gayfaltılıktır. Bizim kırların otundan olur. Senin Hollanda yağların halt etmiş yanında. Kekik, yavşan, püren kokar! Kendim on altından alıyorum. Kâr etmeden bırakıyorum sana. Sen yirmi beşten otuzdan ver. Bana mısın demezler” (Baykurt, 2017, 69).

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi piyasa içerisindeki ticaret kâr odaklıdır. Yine kapitalizmin getirisi olarak sözleşmeler hukuki bir dayanağa sahiptir. Bu sebeple Musdu Ağa makbuz ile işlerini yapmaktadır. *Kapitalist çiftçiliğin gelişmiş bir kapitalizmle eklemelleniği*

durumlarda, tüccar kârı, çiftçi lehine daralır. Küçük meta üretiminin az gelişmiş veya gelişmiş kapitalizmle eklemlendiği durumlarda ise ticaretin payı artar; ancak, az gelişmiş kapitalizmde saf tüccar kârı bağımsız bir sömürü kategorisidir; gelişmiş kapitalizmde ise sanayi sermayesinin bir uzantısı sayılabilecek olan ticaret payı söz konusudur (Boratav, 1980: 77). Buna bağlı olarak az gelişmiş kapitalizm özellikleri gösterilen bu dönemde tüccar kâr payını oldukça yüksek tutmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki paragrafta belirtilen ticaretten vazgeçer çünkü tüccar kârının bağımsız bir sömürü olarak adlandırıldığı bu dönemde Musdu Ağa'da bu tür ticaret sömürsünü sonuna kadar kullanmak ister. Bu doğrultuda biraz önce elmaları satmak istediği Refik Ağa'dan şeklinde alacaklarını isteyip. Ticari ön görülerini sunar. Tüketimin arttığı dönemlerde piyasanın hareketlerini önceden kestirebilen Musdu Ağa yabancıların Noel adını verdikleri bayramlarında elindeki elmaların (metaların) satılacağını söylemektedir. Klasik iktisadın arz-talep dengesi adını verdiği bu tür hesaplar aynı zamanda talebin arttığı dönemlerde fiyatlarında artacağını ön görmektedir. Musdu Ağa da bu doğrultuda elindeki elmaları satmaktan vazgeçer. Çünkü daha sonra aynı elmalardan daha fazla kâr edeceğini hesaplamıştır. Neoklasik iktisadın rasyonel olarak adlandırdığı birey olarak kârını en üst düzeye çıkarmanın peşindedir. Musdu Ağa, tüccarlık yaparak köylünün ürettiği metaları toplayıp şehre götürüp kârı ile beraber satmaktadır. Malların değişim değerinden faydalanan Musdu Ağa meta ticaretini yöneten, bir bakıma piyasa ile üretici arasındaki iletişimi sağlayan kişidir. Bu nedenle piyasa ekonomisinin canlılığı bu meta üretimine ve piyasaya arzına bağlıdır.

“Gelirleri oluk gibi; ne haber? Herif bulmuş yolunu! Topluyor burdan balı, peyniri, tereyağını, mor lahanayı, anladın mı? Bire alırsa ikiye veriyor. İkiye alırsa dörde. Amerikan mallarını da getirip Kızılca'da satıyor. Varan gelen oyunu gibi! Hem gelirken ticaret hem giderken! O yana fırt etse kazanıyor, bu yana fırt etsede!” (Baykurt, 2017, 152).

Görüldüğü gibi Musdu Ağa, piyasanın talebine karşılık vermiştir. Sadece köylünün ürettiği yerli ürünleri değil aynı zamanda Amerika piyasası gibi büyük piyasaların mallarını da satarak kâr elde ediyordur. Benzer durum köyün bilge kişisi sayılabilecek Uluguş tarafından da sergilenmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi ürünlerin kullanım değeri ve değişim değeri vardır (Güler Aydın, 2014: 156). Buna bağlı olarak Uluguş değişim değerinden faydalanan elindeki malları satar.

“Paraya ihtiyacı olan Uluguş yumurta satmak için Linlin'in yanına gider. “Toptancılar yirmiden topluyor. Bende yirmiden alırım seninkileri” (Baykurt, 2017, 188).

Ürettiği yumurtaları Linlin'e satmak ister. Linlin ile pazarlık yapar. Bu konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla köy artık toptancıların, tüccarların metaları şehirde sattıkları bir üretim yeri olarak görülmektedir. Köydeki üretim genellikle hayvansal ürünler ve toprağa bağlı tahıl ve meyvedir.

Feodal üretim tarzının bağımlılık ilişkisinin son bulması özgür üreticilerin hem büyük çiftliklerle, hem de kiracılık yapan tarım ile ciddi bir rekabete girmelerine neden olur. Bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek güçleşmektedir. Piyasanın zorluklarını yerine getirmek için sermaye sahibi çiftçiler topraklarını genişletirken, diğer çiftçiler ise topraksızlaşır (Köymen,

2008: 52-53). Buna bağlı olarak Musdu Ağa'da köydeki küçük mülkiyetleri alır. Köylü üretim araçlarında uzaklaştırılmakta, göç etmeye mecbur bırakılmaktadır.

“Gökçimen’de ağa yok. Ama az topraklı hepsi. Az topraklar bölüne bölüne daha az oldu. Adamın toprağı az oldu mu geçimi zor alır. Topraktan başka gelir yok. Onlar “tecarete” giremez. O kadarcık parayla, o kadarcık kafayla nasıl girsinler? Gökçimen’de topraktan sonra bir gelir varsa, o da göküş kızlarına ödenen başlıklar. Ama başlık da düğün sırasında harcanır gider çoğun. Kalmaz elde avuçta. Borca harca gider. Az topraklı adamın eksiğı tükenmez ki! Derken Ankara’da kapıcılık, odacılık... Apartmanlardan birine kapağı atabildin mi, on daireli bir apartmandan eline 300 lira geçer ayda. Kimden kötü? Yirmi daireli apartmana düşersen, aylık 500’e gelir. Her ay “trak” para bu da”. (Baykurt, 2017, 331).

Musdu Ağa gibi büyük sermaye veya mülkiyete sahip olan piyasanın talebine yönelik üretim yaparlar. Ayrıca Musdu Ağa’nın üretimi fazla yapma imkânı ona piyasada söz hakkı da tanınmaktadır. Bu nedenle köydeki küçük toprak sahibi köylüler topraklarını satarak üretimden uzaklaştırılıp şehirde proleterya konumuna gelmektedir. Buna bağlı olarak Köymen’in (2008: 53); *“kâr yapmak amaçlı piyasa için üretim yapmak isteyenlerin, toprak satın alma ve kiralama taleplerinin de kiralaları ve toprak fiyatlarını sürekli yükseltmesi, verimliliği yeterince arttıramayan küçük köylülüğün tasviyesinikolaylaştırıyordu.”* şeklindeki düşünceleri Musdu Ağa ile paralellik göstermektedir. Köylü, köyden tasfiye olmuş uzaklaşmıştır.

Yılanların Öcü romanında emeğin metalaşması Hacı’nın ev yapmak istemesi ile ortaya çıkmıştır. Kara Bayram’ın evinin önüne ev yaptırmak isteyen Hacı ev yaptırmak için işçi tutmuştur. Bayram ile sorun yaşayan Hacı’nın inşaatı durmuştur. Bu nedenle muhtarın yanına gider. *“Halil İbiş’le oğlunu işçi olarak tuttum Muhtar! Üçer lira para verdim. Bak öğlen oluyor, daha bir iş yapamadık”* (Baykurt, 2019, 66). Buna bağlı olarak Halil İbiş ve oğlu emeğini metalaştırmıştır. Öte yandan köy içerisinde gelir kaynağı olarak tarım yapılmaktadır. Fakat tarım işçiliği tam olarak yoktur. Çünkü daha öncesinde Necip Bey ortakçı çalıştırmaktadır. Daha sonra ise topraklarını ortakçılara satmıştır. Kara Bayram başta olmak üzere bütün köylü bu arazilerden elindeki imkânlar dâhilinde almıştır.

İncelenen romanlarda emeğin metalaşması durumu sınırlıdır. Çünkü sanayiye kapitalist tarım tam anlamıyla gelişmemiştir. Köylü ya ağanın tarlasında ortakçı olarak çalışmakta ya da çok az toprağını kendisi için ekip, biçmektedir. Emeğin satılması genellikle şehre göç ile gerçekleşmektedir. Borçlanan köylü şehre gidererek emeğini satarak geçimini sağlamaktadır. Bu noktada Fakir Baykurt’un *Tırpan* adlı romanında bu tarz emeğini satan bireylere rastlamak mümkündür.

“Gelen tankeri görüyor musun? Oy babam! Hep benzin, hep mazot, Mobil, Şel, BP dolu! Kalteks de var! Babaya baak! Bak, Çukurova’nın ırgatlarına bak! Irgatların çarıklarına bak! Şunlarda Kadillak! Dünyanın hiçbir yerinde Kadillak’la çarık yan yana değildir! Sadece bizde yan yana! Şunlar Muş ovasında topraksız köylüler” (Baykurt, 2017, 262).

Bu paragrafta kapitalizmin topluma eklemleendiği görülmektedir. Özellikle Mobil, Şel gibi çok uluslu şirketlerin varlığı ve Çukurova'dan emeğini satmaya gelen ırgatların varlığının aynı paragrafta anılması kapitalizmin eklemleme sürecinin sancılı geçtiğini göstermektedir. Yazar bu sancılı süreci resmetmek için Kadillak ve çarığı aynı tasvirde kullanmaktadır. Simgesel düzlemde kullanılan Kadillak sermayedar burjuvayı temsil ederken; çarık ise mülksüz, üretim araçları olmayan emektar köylüyü simgelemektedir. Çukurova'dan Ankara'nın Evcı ve Gökçimen köylerine emeklerini satmak işçilik yapmak için gelmişlerdir. Emeklerini meta olarak veren Çukurova köylüleri karşılığında yine bir meta olan parayı alacaklardır. *"Bu insanların metalaştırıldığı ve paraya çevrildiği aşikârdır"* (Harvey, 2015: 73). Bu nedenle emek, para, meta mübadele edilebilerek eşit kabul edilebilmektedir. Kapitalizmin en önemli özelliklerinden biri olan bu durumda her şey metaya dönüştürülebilmektedir. İnsan emeğinin karşılığı olarak para, paranın karşılığı olarak ihtiyaçları giderebilecek metalar mübadele edilebilmektedir. Köy yerindeki köylülerin ihtiyaçlarının büyük bir kısmını yiyecek oluşturmaktadır. Köyde ihtiyaçlar sınırlıdır. *"İhtiyaçsız milletler fakirdir. İhtiyaçlar bir endüstrinin kurulmasını; endüstri, ticaretin gelişmesini; ticaret, kazanç ise refah ve faydalı fikirlerin doğmasını getiriyor"* (Özel, 2018: 109). Bu nedenle çoğu köyde feodal özellikler varlığını göstermektedir. Köyün zenginleri geçimlik karşılığında köylüyü her türlü işte çalıştırmaktadır. Kapitalizmin gelişmiş olduğu köylerde ise ihtiyaçlar fazlalaşmaktadır. Fakat köylünün köyde *"davarın, sabanın ardı! Yahut çekip gitmek, işçi olmak montaj yapan fabrikalara!"* (Baykurt, 2017, 240) sözleri ile ne iş yapabileceği anlaşılmaktadır. Köylü köy yerinde üretim araçlarından yoksun olduğu için emeğini satmaktan başka bir kazanç yolu bulamamaktadır. Özellikle tarımda makineleşme ile ortakçı ve ırgat ihtiyacı kalmayan köylerdeki yoksul köylüler şehirlere gitmişlerdir. Burada vasıfsız işçi, inşaat işçisi, hamallık, kapıcılık, garsonluk gibi işler yapmaktadırlar.

Gökçimen köylüsü için en büyük gelir kaynağı kızlarını bir meta gibi kocaya vermekle elde edilmektedir. Bu durum kapitalist üretim modelinin dışında ilkel toplumlardaki kadının mülkiyet olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Veblen, 2005: 39). Kapitalizm ile beraber rasyonelleşen birey kızları başlık parasıyla evlendirmektedir. Bunun dışında çok az miktarda toprağa sahip köylüler geçimlerine yetecek kadar bile üretim yapamamaktadırlar. Bu nedenle Ankara'ya emekçilik yapmaya giderler. Yazarın Ankara'da köylülerin ne işler yaptığını tarif ettiği eserler aynı zamanda dönemin iktisadi hayatının nasıl şekillendirildiğinin de kanıtıdır.

SONUÇ

Toplumların değişimlerini anlamlandıran ve farklı açılardan bakmak isteyen sosyal bilimler, günümüzde artık disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Buna bağlı olarak edebî metinlerin insan yaşantısını konu alması nedeni ile iktisadi birtakım verileri de içerisinde barındırır. Bu çalışma ile edebiyat ve iktisat disiplinin ortak bir payda da buluşabileceği görülmüştür. İnsanoğlunun sonsuz istek ve arzulara sahip olması nedeni ile sınırlı kaynakları ne şekilde kullanması gerektiğini inceleyen iktisat bilimi, edebî metinlerdeki karakterlerin zihinlerinde ve roman kurgusunun içerisinde varlığını göstermektedir. Coğrafi özelliklerin yanı sıra birçok parametreye bağlı olan iktisadi hayat, köy romanları içerisinde birtakım sınıf çatışmalarını da tasvir etmektedir. Yazar, özellikle dramatik aksiyonu belirleyen kavramlar, simgeler ve kişiler düzleminde bu çatışmalardan faydalanmıştır.

Köydeki üretim-tüketim ilişkisi, romanların konularında önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber bu ilişkilere bağlı olan sınıfsal farklılıklar, genel olarak romanlarda dramatik aksiyonu oluşturan ana olaylardır. Romanlar üretim ilişkileri bağlamında incelendiğinde genellikle feodal toplum özellikleri görülmektedir. Fakat bu tam anlamıyla bir feodal yapı değildir. Özellikle pre-kapitalist veya yarı feodal olarak adlandırılan döneme ait bazı uygulamalar görülmektedir. Köy romanlarında feodalizm daha çok kişilerin zihin dünyasında gerçekleşmekle birlikte, ortakçılık gibi feodal dönemden kalan işletme biçimleri ile ortaya çıkmaktadır. Dahası birçok köy romanında sermayedar olarak görülen ağa veya bey, angarya işlerde köylüleri kullanmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi feodal dönemlerden süregelen zihniyet yapısıdır. Öte yandan mülksüz bireylerin geçimlerini sağlamaları, toprağa olan ihtiyaçları, ekonomik bağımlılıkları dolayısıyla bu despot uygulamaların yaptırıldığı görülmektedir. Feodal yapı özelliklerine, mekân olarak kullanılan köylerde rastlanırken şehirler daha kapitalist, piyasanın geliştiği mekân izlenimi vermektedir. Bu nedenlerden dolayı kapitalizmin eklenme süreci çarpık ve sancılı gerçekleşmektedir.

Dolaysız üretici olan köylüler, emekleri ile ürün elde etmekte ve bu nedenle proleterle emeğe dayalı bir bağ kurmaktadır. Bu durum günümüzde köylü işçi dayanışmasının sebeplerinden birisidir. Dolayısıyla toplumcu gerçekçi çizgide eserler kaleme alan yazarın Marksist teoriye dayanan düşünceleri eserlerde yoğun olarak görülmektedir. Yanı sıra zengin-fakir, ağa-köylü, köy-kent gibi kavramlar arasında da çatışmalara rastlanmaktadır.

Romanlarda özel mülkiyet ve söz söyleme hakkı genellikle beylerin elindedir. Bu söz söyleme hakkı, beraberinde sözleşme özgürlüğünü de getirmiştir. Bu nedenle köy romanlarındaki mülkiyet sahipleri, sözleşme özgürlüğü ile sermayelerini arttırmak istemektedir. Küçük toprak sahibi köylüleri de borçlandırıp topraklarını almaktadırlar. Köylünün üretim araçlarından uzaklaşması aynı zamanda proleterya sınıfına geçişine zemin hazırlamaktadır. Neticesinde mülksüzleşen köylü, geçimini sağlamak için kente göç etmektedir. Öte yandan özel mülkiyet sebebi ile zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır. Çünkü iktisadi karar birimlerinden rasyonel mantığında düşünen beyler, daha fazla mülkiyet ve dolayısıyla daha fazla kâr, sermaye istemektedirler. Mülkiyet kavgalarının bir diğer sebebi ise kapitalizmin bireyleri sürekli güdüleyen rekabet duygusudur. Rasyonel olan bireylerin çıkarlarını maksimize etmek istemeleri sebebi ile beyler ve köylüler arasında yaşanan çıkar çatışmaları zaman zaman köylüler arasında da ortaya çıkmaktadır. Köylülerin çoğu meta üretmediğinden meta üretimi daha çok beylerin elindedir. Çünkü köydeki bireylerin üretimi daha çok kullanım değeri içindir. Meta üretiminin olduğu köyde yoksulluk daha az iken diğer köyde artık ürün üretilmediği için yoksulluk daha fazlalaşır. Aynı zamanda meta üretiminin olduğu köy ile piyasa arasında ticareti yönlendiren bir tüccar vardır.

Romanlardaki meta üretimi kişisel emeğe dayalıdır ancak sınırlıdır. Bu nedenle köylüler birçok yerde emeğini metalaştırmak için kente göç etmektedirler. Çünkü feodal özelliklerden dolayı emeğin metalaşması tam anlamıyla gerçekleştirilememekte köylü ya geçimi için çalışmakta ya da ortakçılık yaparak aynı şekilde ürün alarak geçimini sağlamaktadır. Romanlarda emeğin metalaşması durumu genellikle bir göçü gerektirmektedir. Köy yerinde sanayinin olmayışı aynı zamanda kapitalist tarımın gelişmemiş olması bunun nedenleridir.

Emeğini metalaştıran köylü genellikle kentte kapıcılık, hizmetçilik, hamallık; köyde çobanlık ve tarım işçisi olarak çalışmaktadır.

Genel olarak kapitalizmin dinamiklerinin hepsi romanlarda varlığını hissettirmektedir. Öte yandan feodalizme has birtakım işletme modelleri ve uygulamalar da kapitalizmin yanında varlığını göstermektedir. Dolayısıyla toplumsal kalkınma noktasında tam olarak arzu edilen noktaya ulaşamamıştır. Kapitalist işletmelerin görülmemesi nedeni ile emeğini istediği gibi metalaştıramayan köylü yoksuludur. Dahası feodal özelliklerin görüldüğü yerlerde köylü mülksüzdür ve gelir dağılımında eşitsizlik vardır. Fakir olan taraf ülkü değeri (tematik gücü) temsil ederken varıl taraf karşı değeri (karşı gücü) temsil etmektedir. Çatışmalar bu eksende meydana gelir.

KAYNAKÇA

- Akerlof, G. A., Schiller, R. J. (2018), *Hayvansal Güdüler*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Aksoy, S. (1965), *Tarımda Ortakçılık Ve Kiracılık*, Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2013), *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Apaydın, F., Koçar, F. Ş. (2019), Kumru İle Kumru Romanının Aylak Sınıfın Teorisi Bağlamında İncelenmesi, *İjlet*, V.7, I. 4, S. 149-167.
- Argun, A. İ. (2016), *Davranışsal İktisat Çerçevesinde Dini İnanç Ve Rasyonalite İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Atlı, F. (2019), Sınıf Çatışmasının Tiyatrodaki Dikkat Çekici Örneği: Tahterevallı/ Aşağıdakiler Yukarıdakiler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 42, S. 48-65.
- Aydemir, C., Genç, S. Y. (2011), Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.36, S. 226-241.
- Bakır, H. (2018), Esneklik Ve Emek: Emeğin Metalaşması Ve Meta-Dışlaştırma Bağlamında Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, C. 73, No: 2, S. 343-366.
- Baudrillard, J. (2008), *Tüketim Toplumu*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykurt, F. (2017), *Tırpan*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Baykurt, F. (2019), *Yılanların Öcü*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Benicourt, E., Guerrien B. (2008), *Neoklasik İktisat Teorisi*, (Çev. Mustafa Dönmez, Hüseyin Şahin, Ertuğrul Tokdemir), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (1980), *Tarımsal Yapılar Ve Kapitalizm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Burcu Yılmaz, E. (2019), *Edebiyat Şehir Hafıza – Türk Romanında Hafıza Mekânı Olarak Şehir (1940-1960)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Dobb, M. (1990), *Kapitalizmin Dünü Ve Bugünü*, Ankara: İletişim Yayınları.

- Erol, Ü. (1997), *Eleştirel Bir Gözle Serbest Piyasa*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Fülberth, G. (2008), *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, (Çev. Sadık Usta), İstanbul: Yordam Kitap.
- Gençoğlu, A. Y. (2012), *Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi Ve İş Adamları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Güler Aydın, D. (2008), *Kapitalizmin İstikrarsız Doğası: K.Marx Ve J.A. Schumpeter*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Güler Aydın, D. (2014), *Kapitalizmde İnsanlıktan Çıkmanın Hikâyesi: 'Uçurum' İnsanları*, Edebiyattaki İktisat, Ed. Derya Güler Aydın Ve Çınla Akdere, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güler, A. F. (2018), İhsan Oktay Anar'ın Galiz Kahraman Adlı Romanında Sosyal Eleştiri, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Temmuz-Aralık, S. 20, S. 96-109.
- Harvey, D. (2015), *On Yedi Çelişki Ve Kapitalizmin Sonu*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Heilbroner, Robert L. (1970), *İktisadi Sorun 1- Modern İktisadi Toplumun Doğuşu*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Jessua, C. (2005), *Kapitalizm*, (Çev. Işık Ergüden), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kaplan, R. (1997), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanlarında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. (2002), Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler, *Scholarly Depth And Accuracy-Lars Johanson Armağanı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Köymen, O. (2008), *Kapitalizm Ve Köylülük-Ağalar, Üretenler, Patronlar*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Lenin, V. İ (1996), *Tarımda Kapitalizm*, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. Ve F. Engels (2009), *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1986), *Kapital, C. I*, (Çev. Alaattin Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1990), *Kapital, C. II*, (Çev. Alaattin Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.
- Moran, B. (2002), *Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Namlı, T. (2019), Tanzimat Romanında Alafranga Züppe Eleştirisi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, S. 31, S. 188-238.
- Nikitin, P. (2005), *Ekonomi Politik*, Ankara: Sol Yayınları.
- Özel, H. (2009), *Piyasa Ütopyası*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Özel, M. (2018), *Roman Diliyle İktisat*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Politik Ekonomi*, (Y.B.D), (1996), Sseb Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi, (Çev. İsmail Yarkın), Ankara: İnter Yayınları.

- Rand, A. (2004), *Kapitalizm Bilinmeyen İdeal*, (Çev. Nejdet Kandemir), İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Ruben, E. (2013), *İktisadın Unuttuğu İnsan*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şenigöne, B. (2011), *Rasyonalite Kavramına Deneyisel Ve Davranışsal İktisat Bağlamında Yeni Bir Bakış Açısı: 'Nöroiktisat'*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Türkçe Sözlük, (2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tökin, İ. H. (1990), *Türkiye Köy İktisadı*, Ankara: İletişim Yayınları.
- Tüzer, İ., Hüküm, Muhammed (2019), *Edebiyat Sosyolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Veblen, T. B. (2005), *Aylak Sınıfın Teorisi*, İstanbul: Babil Yayınları.
- Yayla, Y. (2019), Feodalizmden Kapitalizme Geçiş: Robert Brenner Ve Siyasal Birikim, *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, S. 107-119.
- Yılmaz, S. (2004), *Sermaye Birikimleri Çerçevesinde Türkiye’de Sermaye Birikimi Sorunu*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.